

Lärarstrider om löner och tjänster

Att skolsystemet behövde reformeras var alla politiska partier ense om, när principbeslutet om enhetsskolan togs 1950. Där emot var man oense om hur skolan skulle struktureras. Enhetsskola eller urvalsskola? Så kan man kort formulera stridsfrågan. Försöksverksamheten skulle ge svaret.

I mycket var dock detta spegelfäktteri. Som tidigare har påvisats, var positionerna för de båda lägren – enhetsskolans anhängare och motståndare – i stort sett låsta redan när beslutet fattades. Viktigare skäl för försöksverksamheten var i realiteten bristen på resurser. Att bygga upp en 9-årig skola för alla ungdomar krävde en ökning av skollokaler och lärare som man på kort tid inte hade möjlighet att klara. Med en försöksverksamhet under ett årtionde fick man den nödvändiga respite.

Redan vid försöksverksamhetens start var det, efter en lång tid med överskott, lärarbrist. Detta bekymmer för statsmakten sammanföll med ett prekärt läge för folkskollärarkåren. Inom denna var man nämligen starkt oroad för att mista en stor del av sitt tjänsteområde.

1936 hade beslutats att förlänga den obligatoriska folkskolan till sju år, en reform som var genomförd i hela landet 1947. I en del tätorter hade man under 1940-talet förlängt folkskolan med ytterligare ett år. Småskollärarna tjänstgjorde i regel i de två lägsta årsklasserna. Resten var folkskollärarnas tjänsteområde, detta dock med avtappning av elever till realskolan efter årskurserna 4 och 6.

Enligt skolkommissionens förslag skulle den nya skolan delas upp på tre stadier

om vardera tre år: lågstadiet, mellanstadiet och högstadiet. Denna struktur kunde knappast ha förts fram med tanke på elevernas utveckling. Däremot löste den problemet med att placera de dåvarande lärarkategorierna: småskollärarna skulle tjänstgöra inom lågstadiet, folkskollärarna inom mellanstadiet och realskollärarna inom högstadiet. För folkskollärarna innebar detta att tjänsteområdet pressades samman.

Vid en lönereglering 1937 hade folkskollärarinnorna efter en hård kamp, inte minst mot de manliga kollegorna, vunnit en seger i likalönfrågan. Den årliga slutlönen för folkskollärarna blev då 8 150 kr och för småskollärarna 5 050 kr. En slöjd-lärare hade som slutlön endast 1 850 kr. Läroverkens lärare hade alltjämt betydligt högre löner: en lektor 12 700 kr och en adjunkt 10 600 kr. Efter lönehöjning för läroverkslärarna 1952 ökade klyftan mellan dessa och folkskolans lärare ytterligare. En adjunkts slutlön blev då över 7 000 kr högre än en folkskollärares.

De båda folkskolläraryrken drev nu en mycket hård avtalsrörelse med hot om strejk. De misslyckades ändå med att nå en högre lönegrad. I stället erbjöds de att en ny typ av tjänster skulle inrättas för folkskollärare inom enhetsskolans högstadium. För att få dessa skulle krävas tre års tjänstgöring samt betyg för fil mag-examen i två ämnen eller en av SÖ ordnad ett-årig kurs. Under studierna skulle 65 procent av lönen få behållas. Lönen skulle sedan ligga två lönegrader över den vanliga folkskollärlönen. Behovet av de nya tjänsterna vid utbyggd enhetsskola beräk-

Först med 1955 års undervisningsplan blev slöjd och hemkunskap obligatoriska ämnen i folkskolan. Som frivilliga ämnen förekom de redan under 1800-talet.

nades till 6 000 à 7 000.

Förbundsstyrelserna godtog detta bud. De ansåg sig därmed ha räddat ett rimligt tjänsteområde för sin kår. Statsmakten å sin sida ansåg sig ha sörjt för lärarbehovet för en 9-årig skola. Inom folkskollärarkåren väckte emellertid avtalet ett mycket starkt missnöje, och en del av de ansvariga för uppgörelsen fick lämna sina poster. Bland läroverkslärarna, som nu såg sitt utrymme inom den nya skolan krympa, blev förbittringen stor. Protester höjdes även vid universiteten, där folkskollärare vidareutbildades. Det talades hånfullt om "Epalärare" och om att man nu bröt mot regeln att "läraren borde vara bäst i klassen".

Resultatet av 1953 års uppgörelse blev dock att högstadierna kunde byggas upp

tack vare tillgången till de vidareutbildade folkskollärarna. Dessa kom också ofta under den nya skolans första skede att med sin erfarenhet och ämnesbredd utgöra stommen i verksamheten.

Först med 1955 års undervisningsplan blev slöjd och hemkunskap obligatoriska ämnen i folkskolan. Enligt folkskolestadgan 1921 kunde man dock dessförinnan lokalt bestämma om obligatorisk plats för dessa ämnen. Som frivilliga ämnen erbjöds de i olika former, inom och utom folkskolans ram, redan under 1800-talet. Längre var det oklart vilka lärare – klasslärare eller facklärare – som skulle sköta undervisningen, och tidvis stred man om dessa tjänsteområden. Det blev efter hand de fackutbildade lärarna som helt tog över.